

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

Юридичний факультет

КУРС ЛЕКЦІЙ З КРИМІНАЛІСТИКИ

ОСНОВИ ЗБРОЄДЕЛІКТИКИ

Випуск 182

Миколаїв – 2012

УДК 340.П+343.98
ББК 67.Х+67.620
К 93

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чорноморського державного університету ім. Петра
Могили (протокол № 9(62) від 22.05.2008 р.)*

Рецензенти:

Басай В. Д., декан Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор, академік Академії наук вищої освіти України; Заслужений юрист України;

Стратонов В. М., завідувач кафедри галузевого права Херсонського державного університету, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

К 93

Курс лекцій з криміналістики. Основи зброеделіктики / Є. В. Кириленко, Т. О. Коросташова, Ю. О. Ланцедова, О. С. Тунтула ; [за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 182. – 40 с. – (Авторська лекція).

Викладено поняття і системно-структурний статус зброеделіктики та її підрозділів, сутність, ознаки і класифікацію кримінальної вогнепальної зброї та слідів протиправного поводження з нею. Розглянуто механізм утворення слідів пострілу, їх збирання та особисте дослідження. З'ясовано поняття, ознаки і класифікацію кримінальної механічної зброї та слідів протиправного поводження з нею, характеристику слідів протиправного поводження із кримінальною механічною зброєю, їх збирання та особисте дослідження, а також сутність і класифікацію вибухової зброї та слідів протиправного поводження з нею.

Для студентів і викладачів юридичних вузів і практичних співробітників антиделіктних органів.

УДК 340.П+343.98
ББК 67.Х+67.620

© Кириленко Є. В., Коросташова Т. О.,
Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С., 2012.
© ЧДУ ім. Петра Могили, 2012.

ПЛАН

проведення 4-годинної лекції

У процесі вивчення даної теми передбачено розглянути такі питання:

1. Поняття і системно-структурний статус зброеделіктики та її підрозділів.

2. Сутність, ознаки і класифікація кримінальної вогнепальної зброї та слідів протиправного поводження з нею.

3. Механізм утворення слідів пострілу, їх збирання та особисте дослідження.

4. Поняття, ознаки і класифікація кримінальної механічної зброї та слідів протиправного поводження з нею.

5. Характеристика слідів протиправного поводження із кримінальною механічною зброєю, їх збирання та особисте дослідження.

6. Сутність і класифікація вибухової зброї та слідів протиправного поводження з нею.

ПИТАННЯ 1

Поняття і системно-структурний статус зброєделіктики та її підрозділів

У різних навчальних і наукових працях викладаються достатньо різні точки зору з приводу поняття, системи та інших теоретичних і прикладних категорій сукупності знань про сутність і криміналістичне значення різних видів зброї, слідів протиправного поведіння з нею (виготовлення, переробки, прилаштування, застосування, розкрадання, зберігання, ремонту, збуту, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанди), що частіше за все зводиться до вивчення проблем вогнепальної зброї у межах такого розділу техніки, як «Зброезнавство».

Узагальнення існуючих точок зору [1-3; 6; 7; 8-16; 19-24 та ін.] і врахування сучасних перспектив удосконалення положень даної сукупності знань у напрямку необхідності спільної розробки і вивчення цих проблем у контексті всіх можливих видів кримінальної зброї та антиделіктних слідів протиправного поведіння з нею, її виготовлення і застосування дає підстави під **криміналістичною зброєделіктикою** розуміти *часткове вчення, яке на основі пізнання сутності, ознак, класифікації та інших характеристик кримінальної вогнепальної, механічної і вибухової зброї, а також сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами відомостей про таку зброю та сліди протиправного поведіння з нею, розробляє складові частини гласної методики боротьби з цими правопорушеннями.*

Підставою для даного визначення поняття часткового вчення про деліктозброезнавство має стати наступна концепція із визначення сутності зброї взагалі та кримінальної зокрема, що не може існувати й поза межами визначення місця зброї поміж інших засобів злочинів (паразлочинів) та інших правопорушень, яку почав розробляти М. В. Салтєвський, пропонуючи класифікацію засобів вчинення злочину, поміж яких знайшлося і місце зброї [23, с. 103-107 та ін.].

Основою на цих підходах, будь-який матеріальний об'єкт, що використовується із протиправною метою, треба іменувати *зряддям правопорушення*.

Поміж знарядь правопорушення варто розрізняти: а) зброю – предмет чи пристрій, конструктивно придатний для спричинення людині смертельних тілесних пошкоджень; б) знаряддя правопорушення – всі інші матеріальні об'єкти, які використовуються для вчинення правопорушення, класифікація яких можлива й за підходом М. В. Салтевського, де виділяються ще джерела підвищеної небезпеки та сили і явища природи [23, с. 104].

Зброю у такому аспекті варто поділити на:

1. Легальну зброю – таку, яка виготовлена правомірно, конструктивно та функціонально призначена для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень (фактично це відноситься лише до військової та антиделіктної зброї).

2. Легальну паразброю – таку, яка також виготовлена правомірно, конструктивно придатна заподіяти людині смертельних тілесних пошкоджень, але функціонально призначена для інших цілей (мисливська, спортивна та інша зброя, монтажно-будівельні пістолети, сокира, побутові ножі тощо).

3. Ймовірну паразброю – такі предмети та пристрої, конструкція яких дозволяє можливе їх використання для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, поміж яких можуть бути як легальні вироби, наприклад, лом, ціпок, будь-який інший металевий предмет тощо, так і природні об'єкти: каміння, палиця тощо.

4. Кримінальну зброю, поміж якої, у свою чергу, доцільно розрізняти:

4.1. Де-факто кримінальну зброю – такі предмети чи пристрої, що протиправно початково виготовлені або перероблені чи прилаштовані з перелічених видів зброї з метою заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень.

4.2. Де-юре кримінальну зброю – перелічені види зброї, які протиправно застосовані (звідси впливає й значимість для даної назви зброї терміна «де-юре», тобто позначення протиправного поведіння зі зброєю) без переробки чи прилаштування для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень.

Правомірність застосування зброї для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень впливає лише з військових та антиделіктних завдань, коли під останнє з призначень підпадають й випадки застосування такої зброї в умовах, які виключають суспільну небезпеку та шкідливість такого діяння (у стані необхідної оборони, у стані крайньої необхідності тощо). Протиправність застосування зброї впливає із чинного базисно-антиделіктного законодавства, перш за все, антикримінального, яке й

передбачає певні діяння як неправомірні, коли відповідно до чинного КК України такими є діяння із виготовлення, переробки, прилаштування, застосування, розкрадання, зберігання, ремонту, збуту, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанди зброї тощо, що можна охопити й терміном «діяння із протиправного поводження зі зброєю».

Кримінальна зброя залежно від сутності предмета чи пристрою, який конструктивно та функціонально призначений для протиправного заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, може поділятися на кримінальну вогнепальну зброю, кримінальну механічну зброю та кримінальну вибухову зброю, визначення яким дається окремо (див. лекцію 10, питання 2. 4, 6).

З урахуванням викладених підходів у структурі зброеделіктики більш правильно виділити наступні три розділи:

1. Кримінальна вогнепальна зброя і боєприпаси та антиделіктні сліди протиправного поводження з ними.

2. Кримінальна механічна зброя та антиделіктні сліди протиправного поводження з нею.

3. Кримінальна вибухова зброя та антиделіктні сліди протиправного поводження з нею.

Традиційно положення кримінальної вогнепальної зброї та її слідів викладалися в межах балістики та інших пов'язаних з нею тем у повному обсязі лише у техніці, що суперечить концепції часткових учень криміналістики, коли основи зброеделіктики мають бути викладені у техніці; тактичні прийоми збирання, особистого та експертного дослідження слідів виготовлення і застосування зброї при проведенні окремих процесуальних і гласних позапроцесуальних дій чи їх комбінацій – у тактиці; і, нарешті, особливості використання зброеделіктних відомостей у боротьбі з окремими видами чи групами злочинів – у методиці.

Робота зі слідами протиправного поводження із кримінальною механічною, вогнепальною та вибуховою зброєю може здійснюватися за допомогою складових частин як гласної, так і негласної методики боротьби зі злочинами у межах антикримінального та інших видів судочинства, що обумовлює необхідність появи у системі навчального курсу ордістики й відповідного часткового вчення – **ордістичної зброеделіктики**.

Поєднання криміналістичного та ордістичного деліктозброезнавства логічно призводить до появи полінаукового методичного (антиделіктного, неправового) юридичного часткового вчення «**Юридична зброеделіктика**», що постійно розвивається і має існувати лише у контексті узгодженого монографічного та іншого фундаментального

дослідження слідів протиправного поведіння із кримінальною (вогнепальною, механічною, вибуховою) зброєю.

В історичному аспекті робота зі слідами протиправного поведіння з кримінальною механічною зброєю, перш за все її виготовлення, переробки, прилаштування і застосування з метою заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, передувала роботі зі слідами виготовлення і застосування вогнепальної зброї, оскільки остання з'явилася лише тоді, коли було відкрито порох, його руйнівну силу. Це, у свою чергу, дало можливість на зміну механічній зброї сконструювати більш ефективну зброю – вогнепальну.

Пізніше з'явилася ще більш руйнівна зброя – вибухи, для скерованої дії яких виникла необхідність у створенні широкого кола вибухових пристроїв і речовин, тобто вибухової зброї.

Проте традиційно у підручниках криміналістики зверталася увага на роботу лише зі слідами виготовлення і застосування вогнепальної зброї, у силу чого з'явилася й відповідна сукупність знань, так звана «Судова балістика», яка розглядалася як розділ лише техніки і у контексті тільки боротьби зі злочинами.

Пізніше в окремих підручниках криміналістики у межах судової балістики чи окремо стали викладатися й положення щодо роботи зі слідами виготовлення і застосування механічної зброї, чому значно більше уваги приділялося в межах так званої судової медицини, яку на сьогодні запропоновано іменувати більш широко – «юридична медицина», оскільки медичні знання мають значення для ефективного і раціонального ведення боротьби не тільки зі злочинами, а й з іншими правопорушеннями, зокрема, з адміністративними чи дисциплінарними проступками. В останньому випадку, наприклад, при встановленні факту появи на роботі у нетверезому стані тощо.

Ще пізніше окремо чи у межах тем про дослідження матеріалів, речовин і виробів з них стали викладати положення щодо роботи зі слідами виготовлення і застосування вибухових пристроїв і речовин.

Але сутність роботи зі слідами виготовлення і застосування як вогнепальної зброї, так і механічної та вибухової зброї, аналогічна. Все назване є зброєю, і тому цей матеріал варто розглядати в межах одного часткового вчення, яке більш правильно іменувати «Зброєделіктика», оскільки дане часткове вчення вивчає основи не зброєзнавства взагалі, куди входять і легальні види зброї (мисливська, риболовецька, військова, спортивна, антиделіктна та ін.), а лише ту зброю, яка виготовлена, перероблена, прилаштована чи лише власне застосована з метою вчинення злочинів (паразлочинів) або проступків (парапроступків),

чи іншим чином протиправні діяння з нею (розкрадання, зберігання, ремонт, збут, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанда як легальної, так і кримінальної зброї) утворюють склад правопорушення. Власне вказані обставини всю названу вогнепальну зброю і перетворюють у кримінальну та обумовлюють дане часткове вчення іменувати терміном «зброєделіктика».

Дана сукупність знань про кримінальну вогнепальну, механічну чи вибухову зброю є власне частковим ученням, а не розділом лише другої частини криміналістики – «Техніка». Положення деліктозброєзнавства, як і положення інших часткових учень, мають фактично пронизувати і техніку, і тактику, і методику. В техніці мають бути викладені лише основи деліктозброєзнавства щодо поняття і системи даного часткового вчення, його джерел та дисциплінарних зв'язків, поняття і класифікації кримінальної вогнепальної, механічної чи вибухової зброї та слідів протиправного поведіння з нею, механізму утворення цих слідів.

Особливості ж тактики збирання та особистого дослідження слідів протиправного поведіння із кримінальною вогнепальною, механічною чи вибуховою зброєю (слідів її виготовлення, переробки, прилаштування, застосування, розкрадання, зберігання, ремонту, збуту, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанди) при здійсненні окремих де-факто слідчих і судових дій, а також при призначенні й проведенні експертизи даної зброї та слідів протиправного поведіння з нею вже треба розглядати в межах відповідних тем третьої частини «Тактика», перш за все, розділу 2 – «Тактика проведення окремих де-факто і де-юре процесуальних і парaproцесуальних дій чи їх комбінацій», а також розділу 3 – «Тактика призначення і проведення експертиз».

Положення зброєделіктики доцільно розглядати не тільки в традиційному аспекті лише щодо слідів застосування кожного з різновидів легальної чи кримінальної зброї, а й щодо слідів виготовлення, переробки, прилаштування, застосування, розкрадання, зберігання, ремонту, збуту, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанди, цієї зброї. Такий підхід має велике значення у контексті попередження застосування зброї на етапі її виготовлення (переробки, прилаштування) чи навіть готування до цих діянь. Є значні можливості одорології у виявленні по слідах запаху вибухових речовин або вже самої зброї – вибухової, вогнепальної чи механічної. Факт виготовлення, носіння чи іншого транспортування зброї вже означає склад відповідного правопорушення.

Методичні аспекти положень часткового вчення «Зброєделіктика» мають знайти відображення у межах відповідних тем четвертої частини – «Методика», причому як розділу 2 – «Методики боротьби з окремими

видами і групами злочинів», так і розділу 3 – «Методики боротьби зі злочинами при особливих обставинах», коли є потреба відобразити певні особливості де-факто слідчих чи судових дій у контексті боротьби з певною групою (видом) злочинів, пов'язаних із кримінальною зброєю, наприклад, у боротьбі з терористичними актами, вбивствами, заподіянням тілесних пошкоджень, хуліганством, розкраданнями, контрабандою, незаконним полюванням та ін., або у боротьбі з організованими злочинами тощо.

Положення зброєделіктики можуть мати значення для боротьби не тільки зі злочинами (паразлочинами), а й з іншими правопорушеннями: адміністративними, дисциплінарними, цивільними (де-факто майновими) чи арбітражними (де-юре майновими) проступками (парапроступками), що має бути відображене в часткових методиках боротьби з окремими видами і групами злочинів (паразлочинів) та інших правопорушень, перш за все, адміністративних проступків (парапроступків), пов'язаних зі зброєю.

Виходячи з викладеного, положення часткового вчення «Зброєделіктика» мають бути присутніми як у базовому навчальному курсі з криміналістики, так й у системі криміналістичних спецкурсів з підготовки юристів за базовим, спеціалізованим і кваліфікованим освітньо-кваліфікаційним рівнем за всіма без винятку спеціалізаціями і субспеціалізаціями антиделіктної спеціальності (особливо – для підготовки відповідних експертів-зброєделіктологів), а також стисло в контексті отримання й правознавчої базової юридичної освіти.

ПИТАННЯ 2

Сутність, ознаки і класифікація кримінальної вогнепальної зброї та слідів протиправного поведіння з нею

В теорії і законодавстві пропонуються різні визначення поняття вогнепальної зброї [1; 3; 9-11; 13; 14; 19; 20; 22; 23 та ін.], тоді як криміналістику мають цікавити не власне вогнепальна зброя та сліди протиправного поведіння з нею, а та вогнепальна зброя, яка використовується протиправно, і поміж якої можуть бути не тільки легальні види вогнепальної зброї (військової, мисливської тощо), а й саморобна вогнепальна зброя, а також і легальна вогнепальна зброя чи інші легальні вогнестрільні пристрої (стартові пістолети, будівельно-монтажні та ін.), які перероблені чи пристосовані для смертельного враження людини. У такому разі і з'являється **кримінальна вогнепальна зброя**, яка і має цікавити криміналістику і під якою більш правильно розуміти такий пристрій, у якому цілісний снаряд (куля, шріт, картеч, вогнепальна суміш (у вогнеметах) та ін., тобто об'єкт, що конструктивно призначений смертельно поранити людину) приводиться стволом до цілеспрямованого руху під тиском газів, що утворюються при згоранні вибухових пристроїв (пороху тощо).

На відміну від вибухової зброї, де також діють вибухові речовини, у тому числі може бути й порох, які при згоранні або іншій хімічній, фізичній чи фізико-хімічній дії руйнують свою оболонку та інші перешкоди, що також можуть виступати в якості снарядів, але не цілісних. Цілісними можуть бути лише ті об'єкти, якими для посилення руйнівної сили може начинятися вибуховий пристрій. Такі та інші снаряди рухаються некеровано у будь-якому напрямку.

У механічній зброї, наприклад, арбалеті, також можуть бути цілісні снаряди (стріли тощо), які приводяться у дію під тиском не газів, а будь-якого механічного пристрою за допомогою фізичної сили.

Дуже важливо також, щоб снаряди вогнепальної зброї мали так звану бивчу силу, тобто могли вбити людину чи іншу живу силу.

Таким чином, *ознаками кримінальної вогнепальної зброї* є наявність:

1. Стволу для забезпечення згорання вибухової речовини і спрямування руху снаряду. При цьому ствол:

1.1. Повинен мати достатній ступінь міцності, щоб не розірватися при пострілі.

1.2. Зі сторони людини, яка стріляє, має герметично закриватися, щоб порохові гази і снаряд рухалися у протилежному від стріляючого напрямку.

2. Пристрою для запалювання вибухових речовин.

3. Цілісного снаряду (куля, шріт, картеч та ін.), рух якого мають забезпечити гази, що утворюються при згоранні вибухової речовини.

4. Вибухова речовина, яка здатна надати снаряду достатню кінетичну енергію для смертельного враження людини.

Класифікація балістичних об'єктів може бути здійснена за різними основами [1; 3; 9-11; 13; 14; 19; 20; 22; 23 та ін.], але найбільш практично значущими, згідно з результатами вивчення відповідних точок зору, виглядають наступні поділи:

1. Кримінальна вогнепальна зброя:

1.1. За способом пересування:

1.1.1. Ручна кримінальна вогнепальна зброя (пістолети, автомати-пістолети, автомати, гвинтівки, гранатомети, кулемети).

1.1.2. Транспортна кримінальна вогнепальна зброя (кулемети, зенітки, міномети, гармати).

2. Ручна кримінальна вогнепальна зброя:

2.1. За способом і місцем виготовлення:

2.1.1. Заводська (тут і щодо боєприпасів та механічної і вибухової зброї мається на увазі їх легальні види, що використані із протиправною метою, і початкове заводське виготовлення кримінальної зброї у практичному, а не суто теоретичному аспекті важко представити).

2.1.2. Кустарна (тут і далі – у тому числі й протиправно виготовлена у заводських умовах поза межами правомірного технологічного процесу, наприклад, виготовлена з протиправною метою для себе чи на замовлення працівником заводу із використанням заводського устаткування, умов і технологій).

2.1.3. Переробна (переробка існуючої зброї, зокрема, обрізи, чи спеціальних пристроїв, наприклад, будівельного пістолета та ін.).

2.1.4. Саморобна (із підручних матеріалів).

2.1.5. Антикварна (зроблена в історичному минулому, а тому не може достовірно бути віднесена до однієї з вищеназваних груп).

2.2. За зовнішнім виглядом:

2.2.1. Звичайна зброя.

2.2.2. Обрядова зброя.

2.2.3. Сувенірна зброя.

2.2.4. Гарматна зброя.

2.2.5. Переробна зброя.

2.2.6. Саморобна зброя.

2.2.7. Атипічна зброя (замаскована під звичайні побутові та інші предмети чи пристрої; атипічною принципово є будь-яка інша, ніж заводська, зброя, але запропоноване значення атипічності зброї вбачається пріоритетним).

2.2.8. Антикварна зброя.

2.2.9. Комбінована зброя.

2.3. За призначенням (сферою застосування):

2.3.1. Бойова зброя.

2.3.2. Антиделіктна зброя.

2.3.3. Обрядова зброя.

2.3.4. Сувенірна зброя.

2.3.5. Мисливська зброя.

2.3.6. Рибальська зброя.

2.3.7. Спортивна зброя.

2.3.8. Навчальна зброя.

2.4. За довжиною ствола:

2.4.1. Короткоствольна (до 16 см – пістолети, револьвери).

2.4.2. Середньоствольна (до 55 см – пістолети-кулемети, автомати).

2.4.3. Довгоствольна (понад 55 см – карабіни, штуцера, гвинтівки).

2.4.4. Гарматна (гранатомети, гармати, ракети тощо).

2.5. За кількістю стволів:

2.5.1. Одноствольна.

2.5.2. Двоствольна.

2.5.3. Трьохствольна.

2.5.4. Багатоствольна.

2.6. За конструкцією ствола:

2.6.1. Нарізна (пістолети, автомати, карабіни та ін.).

2.6.2. Гладкоствольна (мисливські рушніці та ін.).

2.6.3. Комбінована у межах стволів (ствол нарізний і ствол гладкоствольний).

2.6.4. Комбінована у межах ствола (перша половина ствола – гладкоствольна, а друга – нарізна, тобто, стволи «Парадокс»).

2.7. За кількістю зарядів:

2.7.1. Однозарядна.

2.7.2. Багатозарядна.

2.8. За дією ударно-спускового механізму:

2.8.1. Автоматична.

2.8.2. Напівавтоматична (для кожного пострілу треба натискати на спусковий гачок).

2.8.3. Неавтоматична.

2.9. **За характером ведення вогню:**

2.9.1. Одиночного вогню.

2.9.2. Безперервного вогню.

2.9.3. Серійного вогню.

2.9.4. Комбінованого вогню.

2.10. **За розміщенням капсульного складу в гільзах патрона:**

2.10.1. Гнотна.

2.10.2. Запальна.

2.10.3. Кремнієва.

2.10.4. Капсульна.

2.11. **За калібром куль:**

2.11.1. Мало калібру (до 6,5 мм).

2.11.2. Середнього калібру (від 6,5 до 9 мм).

2.11.3. Великого калібру (понад 9 мм).

2.12. **Кількістю нарізів** (від 4 до 8).

3. **Боєприпаси до ручної вогнепальної зброї:**

3.1 **За способом і місцем виготовлення:**

3.1.1. Заводські.

3.1.2. Кустарні.

3.1.3. Переробні.

3.1.4. Саморобні.

3.1.5. Антикварні.

3.2. **За зовнішнім виглядом:**

3.2.1. Звичайні.

3.2.2. Обрядові.

3.2.3. Сувенірні.

3.2.4. Переробні.

3.2.5. Саморобні.

3.2.6. Атипічні.

3.2.7. Антикварні.

3.3. **За конструкцією патрона:**

3.3.1. Унітарні патрони.

3.3.2. Холості патрони (без заряду).

3.3.3. Навчальні.

3.3.4. Спортивні.

3.3.5. Високого тиску.

3.3.6. Безгільзові.

3.4. **За характером запалу:**

3.4.1. Патрони центрального запалу.

3.4.2. Патрони бокового запалу.

3.4.3. Шпилькові патрони.

4. **Гільзи до ручної вогнепальної зброї:**

4.1. **За формою:**

4.1.1. Циліндричні.

4.1.2. Конічні.

4.1.3. Пляшкоподібні.

4.2. **За матеріалом:**

4.2.1. Металеві.

4.2.2. Картонні.

5. **Кулі до ручної вогнепальної зброї::**

5.1. **За будовою до:**

5.1.1. **Нарізної зброї:**

5.1.1.1. Оболонкові (зі сталюю оболонкою, у середині якої свинець).

5.1.1.2. Безоболонкові (куля є монолітом із свинцю, чавуну).

5.1.2. **Гладкоствольної зброї:**

5.1.2.1. Шарові.

5.1.2.2. Стрілочні.

5.1.2.3. Турбинні (мають стабілізатор з волока, дерева, пластмаси чи інших матеріалів).

5.2. **За формою передньої частини:**

5.2.1. Гострокінцеві.

5.2.2. Плоскі.

5.2.3. Напівсферичні (овальні).

5.3. **За призначенням:**

5.3.1. Загального призначення.

5.3.2. Спеціального призначення:

5.3.2.1. Броньбійні.

5.3.2.2. Запальні.

5.3.2.3. Броньбійно-запальні.

5.3.2.4. Трасуючі.

5.3.2.5. Прицільно-трасуючі.

5.3.2.6. Броньбійно-трасуючі.

5.3.2.7. З меншою швидкістю.

5.3.2.8. Пристрілочні.

5.3.2.9. Розривні дистанційної дії.

5.3.2.10. Розривні ударної дії.

5.3.2.11. Зі зміщеним центром.

5.3.2.12. Комбінованої дії.

5.4. За калібром:

5.4.1. Каліберні.

5.4.2. Підкаліберні.

5.4.3. Саморобні.

5.4.4. Антикварні.

6. Шріт до ручної вогнепальної зброї за калібром:

6.1. Калібр з № 1 до № 12.

6.2. Шріт калібру понад 5, 50 мм – це картеч.

7. Пороховий заряд до ручної вогнепальної зброї за видом:

7.1. Димний (чорний).

7.2. Бездимний (піроксиліновий, нітрогліцериновий).

7.3. Саморобний.

7.4. Антикварний.

8. Пижі до ручної вогнепальної зброї за матеріалом:

8.1. Войлочні.

8.2. Картонні.

8.3. Деревоволокнисті.

8.4. З пресованих сипких матеріалів.

8.5. Саморобні з підручних матеріалів.

8.6. Антикварні.

9. Сліди пострілу ручної вогнепальної зброї:

9.1. За дистанцією пострілу:

9.1.1. Контактний постріл (наявність «штанцмарки»).

9.1.2. Постріл із дуже близької відстані (наявність «штанцмарки»).

9.1.3. Постріл із близької відстані (наявність осалки куль і слідів близького пострілу: змазки і недогорілих порошинок навколо і по ходу кульового отвору).

9.1.4. Постріл із середньої відстані (наявність лише змазки, відсутність недогорілих порошинок навколо кухлевого витвору).

9.1.5. Постріл із дальньої відстані (відсутність навколо кухлевого витвору будь-яких субстанцій зі ствола зброї).

10.2. За характером кульового отвору:

10.2.1. Вхідний кульовий отвір.

10.2.2. Вихідний кульовий отвір.

10.2.3. Сліпий кульовий отвір.

10.2.4. Крізний кульовий отвір.

10.2.5. Прямий кульовий отвір.

10.2.6. Блукаючий кульовий отвір.

10.2.7. Розривний кульовий отвір.

ПИТАННЯ 3

Механізм утворення слідів пострілу, їх збирання та особисте дослідження

На підставі узагальнення існуючих літературних джерел [1; 3; 13; 14; 19; 20 та ін.] **механізм пострілу** можна представити наступним чином:

1. *Відбитки пострілу, що пов'язані із зарядженням зброї:*

1.1. При зарядженні неавтоматичної зброї патрон вручну встановлюють у патронник, після чого замикають ствол. На денці гільзи утворюються **відображення (ковзання)** від нерівностей щитка колодки, інколи **відбитки рельєфу поверхні бойка**.

1.2. При зарядженні автоматичної зброї затвор, рухаючись вперед, натикається в патрон, який знаходиться у магазині, і досилає його в патронник. При цьому на ребрі денця може **утворитися відбиток досилання**, характерний для автоматів АК та АКС.

Водночас гільза ковзає по «губках» магазину і нерідко на її корпусі утворюються **відбитки у вигляді ліній ковзання**, що розміщені паралельно одна одній.

Затвор, рухаючись далі, досилає патрон у патронник і коли патрон повністю увійде у патронник, зачіпка викидача заскакує у кільцеву проточку, залишаючи при цьому **лінійні відбитки ковзання** на ребрі денця кільця. На цьому рух затвора припиняється, патронник виявляється повністю закритим, а зброя зарядженою.

2. *Відбитки, що утворюються на гільзі під час пострілу:*

З натискання на спусковий гачок ударник із бойком зривається з бойового зводу і, рухаючись уперед, натикається на капсуль, утворюючи на ньому **об'ємний відбиток тиску**, який повторює форму і мікрорельєф ударної частини бойка.

З ударом бойка капсуль загоряється і підпалює пороховий заряд, у силу чого в патроннику виникає надто великий тиск порохових газів, під дією яких снаряд отримує велику кінетичну енергію і виштовхується зі ствола, а гільза отримує таку ж саму кінетичну енергію і сильно притискується до затвора. Внаслідок цього утворюються об'ємні відбитки тиску, тобто **відбитки переднього зрізу затвора (патронного упору)**. Оскільки метал капсуля значно тонший денця і більш м'який, відбитки переднього зрізу затвора утворюються насамперед на капсулі навколо відбитків поверхні бойка.

Практично відбитки поверхні бойка і відбитки попереднього зрізу затвора на гільзах, відстріляних з будь-якої зброї – і заводської, і саморобної.

3. Відбитки, що утворюються при екстрагуванні гільзи.

Постріл триває мить. За цей час затвор набуває моменту руху і, переборюючи стан покою, починає рухатися назад. Зачіпка викидача, який утримує гільзу в чашечці (вінчику) затвора, витягує гільзу і разом з нею відходить назад. З рухом гільзи у патроннику на її стінках можуть утворитися **відбитки нерівностей стінок патронника** у вигляді паралельних ліній, що розміщені на циліндричній поверхні гільзи ближче до її денця.

Як тільки гільза покине патронник, вона натикається на відбивач, отримує обертовий момент і викидається. Оскільки відбивач майже у всіх зразках зброї знаходиться зліва знизу, то гільза вилітає уверх праворуч. Проте від удару гільзи об відбивач на її нижньому ребрі утворюється відбиток тиску, тобто **відбиток відбивача**.

У деяких зразках зброї (АК, АКС, СКС, ПМ) гільза, що екстрагується, додатково ударяється об край вікна кожуха затвора або ж ствольної коробки, і на ній утворюється характерний відбиток тиску чи ковзання, тобто **відбитки вікна кожуха** (для пістолетів) або **відбитки ствольної коробки** (для автоматів і карабінів СКС).

4. Відбитки на заряді.

4.1. **У нарізній зброї** куля під тиском порохових газів починає рухатися по стволу, у силу чого на її стінках від нарізів стінок ствола утворюються характерні **відбитки полів і граней нарізів ствола**, що здійснюється таким чином. Куля, залишаючи патронник, починає рухатися прямолінійно і, входячи у нарізи стінок ствола, на кулі залишаються **первинні відбитки нарізів ствола** у вигляді **паралельних ліній**.

Рухаючись далі, куля входить у спіралеподібні нарізи ствола, отримує обертовий рух, унаслідок чого на ній утворюються **повторні відбитки нарізів ствола** у вигляді **нахилених лінійних пучків**. У вітчизняній бойовій зброї – чотири нарізи, які в'ються зліва вгору направо, що й успадковують вказані відбитки.

Якщо у каналі ствола знаходилися певні тверді речовини (пісок та ін.), які могли попасти туди до пострілу при зберіганні зброї чи з інших причин, то на кулі утворюються й характерні **відображення тертя**.

4.2. У гладкоствольній кримінальний вогнепальній зброї:

4.2.1. На шротовому заряді не всі шротинки торкаються ствола. Ті ж, що торкаються, входять у контакт не всією поверхнею, а лише

окремими точками, де утворюються *відображення тертя у вигляді площинок сферичної поверхні шротинки*.

Як правило, такі відображення не можуть бути покладені в основу ідентифікації зброї. Розроблена методика ідентифікації й гладкоствольної зброї саме за відбитками на шротинках, коли для експериментального пострілу використовують спеціальний пристрій, який не дає шротинкам зміщатися від нарізів ствола.

Шротинки, що знаходяться усередині, відбитків нерівностей поверхні ствола чи відображень тертя об них не залишають і утворюють лише *відображення тиску у вигляді поглиблень від сусідніх шротинок*, тобто *відображення контактних полів*.

4.2.2. На спеціальних кулях утворюються *відбитки нерівностей внутрішніх поверхонь ствола і відображення тертя від тих речовин*, що випадково попали у ствол при зберіганні зброї чи з інших причин.

4.3. *При проходженні заряду через перешкоду* залишаються різні сліди: відбитки, відображення і субстанції як на снаряді, гільзі, так і на зброї, тілі й одязі стрілявшого, в місцях зберігання і носіння зброї і навпаки.

Таким чином, **при виготовленні і застосуванні кримінальної вогнепальної зброї збиранню та особистому дослідженню в якості речових джерел можуть піддаватися такі балістичні об'єкти:**

1. **Кримінальна вогнепальна зброя чи її частини**, зокрема, обрізи, магазини та ін.; її приладдя (шомпол, протирки та ін.), місця зберігання (кобура, чохол, саморобні об'єкти, книжки, дерев'яні бруски та інші сховища із відповідними хованками) та ін.

2. **Знаряддя, пристрої, речовини і матеріали**, за допомогою яких саморобна зброя була зроблена чи перероблена.

3. **Патрони або їх частини**, у першу чергу, снаряди (кулі, шріт, картеч, інші саморобні об'єкти), гільзи, капсулі, пижі, прокладки, стабілізатори та ін.

4. **Порох** (інші вибухові речовини) та його компоненти.

5. **Сліди протиправного поведіння із кримінальною вогнепальною зброєю, коли сліди протиправного її застосування можуть бути на:**

5.1. **Снарядах від:**

5.1.1. Різних частин вогнепальної зброї (сліди нарізів, сліди утискання кулі), приладдя (сліди утискання шомполу на шроті, картечі тощо) та ін.

На шроті можуть бути контактні сліди від інших шротів.

Такі ж самі сліди можуть бути на поверхні пижа або на картонній прокладці.

5.1.2. Продуктів горіння пороху (кіптява, мікросубстанції пороху тощо).

5.1.3. Людини, зокрема, мікросубстанції текстильних волокон, крові, жиру, клітин та інших мікросубстанцій тіла тощо, і субстанції інших перешкод, через які снаряд пройшов.

Можливі й відбитки папілярних візерунків, потожирової речовини та інших речовин, у тому числі від одягу, що походять від людей, які контактували із вогнепальною зброєю, її приладдям, патронами та з іншими вогнепальними об'єктами до чи при застосуванні зброї.

5.1.4. Різних речових джерел, від яких рикошетував снаряд, чи з якими снаряд контактував у польоті (лінійні та інші мікровідображення і різного роду мікросубстанції та ін.).

5.2. Гільзах:

5.2.1. Відбитки різних частин вогнепальної зброї на:

5.2.1.1. Капсулі від бойка ударника.

5.2.1.2. Денці від попереднього зрізу затвора (патронного упору).

5.2.1.3. Стінках гільзи біля денця від зачіпки викидача патронника (сліди патронника).

5.2.1.4. Нижньому ребрі денця від відбивача.

5.2.1.5. За наявності кожуха затвора на гільзи утворюються сліди кожуха затвора (для пістолета), сліди вікна ствольної коробки (для автоматів і карабінів).

5.2.1.6. Відображення тертя і різного роду мікросубстанції від речових джерел, від яких рикошетувала чи з яким контактувала гільза у польоті.

5.3. Вогнепальній зброї:

5.3.1. На стволі, спусковому гачку, рукоятці та інших частинах відбитки пальців рук і шкіряного покриву щік та різного роду субстанції, що походять від людей, які контактували зі зброєю до і у процесі її застосування.

5.3.2. На передньому зрізі та у середині ствола субстанції одягу і тіла людини (жиру, крові, клітин та ін.) і речовин інших перешкод, з якими вогнепальна зброя під час пострілу знаходилася у безпосередньому контакті (постріл в упор) або на дуже малій відстані, а тому порохові гази, повертаючись назад, захоплюють із собою й субстанції перешкод.

5.3.3. У середині стволу:

5.3.3.1. Кіптява та інші продукти пострілу.

5.3.3.2. Речовини, які випадково потрапили у ствол при його зберіганні.

5.3.3.3. Речовини з патрону та його частин (снаряду, гільзи), які потрапили на них при їх зберіганні.

5.4. *Перешкодах:*

5.4.1. Вхідний отвір:

5.4.2. Відбиток переднього зрізу стволу вогнепальної зброї («штанц-марка») при пострілі в упор.

5.4.3. Субстанції осалки (кіптяви та інших продуктів пострілу) по ходу кульового каналу при пострілі з близької відстані.

5.4.4. Субстанції масла, кіптяви і недогорілих порошинок та інші продукти пострілу навколо вхідного отвору при пострілі з близького, а інколи – при першому пострілі після насиченої змазки внутрішніх поверхонь стволу.

5.4.5. На склі та інших подібних поверхнях – радіальні тріщини, які дозволяють встановити черговість пострілів.

5.5. Вихідний отвір не має слідів, указаних у п. 5.4.

Збирання та особисте дослідження вказаних ознак балістичних об'єктів може дати основу для висновків про ті чи інші обставини вогнепального поранення людини чи пошкодження іншої перешкоди, наприклад, про траєкторію чи відстань пострілу, діагностування вихідного чи вхідного отвору, про положення потерпілого чи іншої перешкоди у момент пострілу та ін.

Треба мати на увазі, що якщо герметично упакувати вогнепальну зброю, закрити щільно ватним тампоном ствол з дульної і казенної частини, то можливе проведення не тільки комісійної одорологічної експертизи, а й криміналістичної експертизи із завданням встановлення часу, який пройшов з моменту пострілу і до дослідження.

Останнє завдання може бути вирішено й на підставі експертного дослідження герметично впакованої паперової чи коркової гільзи і прокладок.

ПИТАННЯ 4

Поняття, ознаки і класифікація кримінальної механічної зброї та слідів протиправного поводження з нею

Поняття **кримінальної механічної (холодної) зброї** у теорії та законодавстві є також дискусійним [3; 9-11; 13-16; 19; 20; 22 та ін.], але в якості такої зброї більш правильно розглядати предмет (пристрій), який спеціально виготовлений, перероблений чи прилаштований і конструктивно придатний для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень м'язовим чи будь-яким іншим механічним зусиллям, або легальна механічна зброя чи будь-який існуючий інший предмет (пристрій), що застосовується таким же способом, з такою самою метою і конструктивно придатний для цього.

Звідси *ознаками кримінальної механічної зброї* мають бути взаємопов'язані:

1. Характеристика зброї як матеріального об'єкта – предмет чи пристрій.

2. Мета появи даного об'єкта – заподіяння смертельних тілесних пошкоджень людині.

3. Спосіб появи предмета (пристрою) з указаною метою:

3.1. Початкове виготовлення.

3.2. Переробка існуючих видів зброї чи звичайного предмета (пристрою).

3.3. Прилаштування звичайного предмета (пристрою).

3.4. Застосування звичайного предмета (пристрою).

4. Технічна придатність предмета (пристрою) досягти такої мети.

5. Спосіб застосування предмета (пристрою) з указаною метою:

5.1. М'язове зусилля людини.

5.2. Інше механічне зусилля.

Застосування як базисна ознака кримінальної механічної зброї у даному випадку розуміється у тому сенсі, що звичайний предмет чи пристрій без переробки чи прилаштування навмисно застосовується для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, у той час як початково виготовлений, перероблений та прилаштований і конструктивно придатний для досягнення цієї ж мети предмет чи пристрій ще має бути навмисно власне застосованим з такою ж метою. Тобто, мета і

неодноразове застосування та конструктивна придатність проявляються в якості ознаки кримінальної механічної зброї при:

1. Виготовленні, переробці і прилаштуванні кримінальної механічної зброї для заподіяння людині небезпечних для життя тілесних пошкоджень.

2. Застосуванні легальних видів механічної зброї або звичайного предмета (пристрою) для м'язового чи механічного заподіяння людині небезпечних для життя тілесних пошкоджень.

Технічна придатність предмета чи пристрою заподіяти людині смертельних тілесних пошкоджень залежить від його конкретної характеристики як матеріального об'єкта і, зокрема, для кримінальної клинкової механічної зброї на практиці визначається наступними додатковими ознаками клинка, який:

1. Повинен бути не менше 6 см¹.

2. Має витримувати механічне навантаження, достатнє для заподіяння людині смертельних поранень.

3. Може мати відповідні конструктивні особливості типу обмежувачів рукоятки, що перешкоджають пораненню руки особи, яка застосовує механічну зброю, та ін.

Звідси *ознаками кримінальної механічної зброї* є:

1. Конструктивна пристосованість легальної механічної зброї або звичайного предмета чи пристрою для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень через його:

1.1. Виготовлення, тобто, початкове виготовлення кримінальної зброї для протиправного заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень (легальне досягнення такої мети припускається для військової та антиделіктної зброї).

1.2. Переробку, тобто, переробку легальної механічної зброї або інших існуючих предметів чи пристроїв для вказаної мети.

1.3. Застосування, тобто використання легальної механічної зброї, існуючих предметів чи пристроїв або кримінальної механічної зброї без їх переробки з цією ж метою.

2. Уражуюча частина предмета чи пристрою приводиться у дію:

2.1. М'язами людини.

2.2. Будь-яким іншим механічним способом без використання енергії згоряючих вибухових речовин.

¹ У даному випадку взятий найменший, вказаний у спеціальній літературі, розмір, що залишається дискусійним і має вирішуватися експериментально з точки зору того, чи може клинкова механічна зброя бути конструктивно придатною для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень.

3. Здатність заподіяти людині смертельні тілесні пошкодження.

На підставі узагальнення існуючих літературних джерел [3; 9-11; 13-16; 19; 20; 22 та ін.] може бути запропонована така **класифікація кримінальної механічної зброї і слідів протиправного поведіння з нею:**

1. Кримінальна механічна зброя:

1.1. За способом пересування:

1.1.1. Ручна кримінальна механічна зброя.

1.1.2. Транспортна кримінальна механічна зброя (в історичному аспекті – металні пристрої).

2. Ручна кримінальна механічна зброя:

2.1. За способом і місцем виготовлення:

2.1.1. Заводська.

2.1.2. Кустарна.

2.1.3. Переробна.

2.1.4. Саморобна.

2.1.5. Антикварна.

2.2. За зовнішнім виглядом:

2.2.1. Звичайна.

2.2.2. Переробна.

2.2.3. Саморобна.

2.2.4. Атипічна.

2.2.5. Антикварна.

2.2.6. Сувенірна.

2.2.7. Обрядова.

2.3. За призначенням (сферою застосування):

2.3.1. Звичайна.

2.3.2. Антиделіктна.

2.3.3. Обрядова.

2.3.4. Сувенірна.

2.3.5. Мисливська.

2.3.6. Рибальська.

2.3.7. Спортивна.

2.3.8. Навчальна.

2.4. За конструкцією:

2.4.1. Клинкова:

2.4.1.1. Ріжуча – ножі.

2.4.1.2. Колюча – шпаги, рапіри, штики та ін.

2.4.1.3. Колючо-ріжуча – ножі, штик-ножі та ін.

2.4.1.4. Рубляча – шаблі, мечі, шашки та ін.

2.4.1.5. Колючо-рубляча – палаші.

2.4.2. Ударно-роздріблююча (кастети, булави, кістені, нунчаку та ін.

2.4.3. Комбінована поєднанням ручної клинкової механічної зброї із ручною вогнепальною зброєю (карабін та ін.).

2.4.4. Комбінована поєднанням клинкової і ударно-роздріблюючої механічної зброї (кинджали-кастети, саї тощо).

3. Ручна кримінальна механічна клинкова зброя:

3.1. *За довжиною клинка:*

3.1.1. Короткликінкова (кортики, стилети, фінські, мисливські та інші національні ножі тощо).

3.1.2. Довгокликінкова (шаблі, шпаги, шашки, рапіри та ін.).

3.2. *За розташуванням ріжучої частини:*

3.2.1. Односторонньо гостра.

3.2.2. Обоюдогостра.

4. Сліди застосування ручної механічної зброї:

4.1. *За характером поранення:*

4.2.1. Сліди клинкової зброї:

4.2.1.1. Сліди ріжучої зброї.

4.2.1.2. Сліди колючої зброї.

4.2.1.3. Сліди колючо-ріжучої зброї.

4.2.1.4. Сліди рублячої зброї.

4.2.1.5. Сліди колючо-рублячої зброї.

4.2.2. Сліди ударно-роздріблюючої зброї.

4.3. *За характером тілесних поранень:*

4.3.1. Проникаючі:

4.3.1.1. Сліпі.

4.3.1.2. Крізні.

4.3.2. Непроникаючі.

ПИТАННЯ 5

Характеристика слідів протиправного поведження із кримінальною механічною зброєю, їх збирання та особисте дослідження

Загальну характеристику слідів незаконного поведження із кримінальною механічною зброєю, але, перш за все, зі слідами її застосування для протиправного заповідання людині смертельних тілесних пошкоджень, можна представити на підставі викладеної їх класифікації. Проте особливості збирання й особистого дослідження кримінальної механічної зброї та слідів протиправного поведження з нею зводяться до наступного.

При збиранні слідів протиправного поведження із кримінальною механічною зброєю і, перш за все, її застосування, береться до уваги наявність на самій зброї субстанцій, у тому числі мікросубстанцій, що можуть походити від людини, зокрема, мікрочасток текстильних волокон, мікросубстанцій клітин тих тканин та органів людини, через які пройшла клинкова механічна зброя чи з якими контактувала ударно-роздріблююча механічна зброя.

Причому у певних випадках сукупність такого роду мікросубстанцій та ультрамікросубстанцій може виявитися у процесі експертного дослідження настільки неповторною і широкою, що експерти, не вагаючись, роблять висновок про індивідуальну ідентифікацію механічної зброї.

Але ж зазвичай індивідуальна ідентифікація кримінальної клинкової механічної зброї можлива лише тоді, коли виявляються відбитки «утикання» вістря леза ножа у кістки чи хрящі потерпілого, або коли частинка чи мікрочастинка гострія леза ножа відділяється і залишається у кістках чи хрящах. Тоді шляхом ідентифікації цілого за наявності відбитків загальної площі чи лінії відділення даної частинки (мікрочастинки) від вістря леза ножа експерти роблять висновки про індивідуальну ідентифікацію кримінальної механічної зброї як знаряддя поранення людини [4, с. 589].

Встановлення певного екземпляру кримінальної механічної зброї можливе і методом встановлення загального джерела походження, коли в одному з випадків на ножі було виявлено 172 мікрочастинки текстильних

волокон з різних комплектів одягу потерпілого, у тій послідовності, у якій вони були на ньому одягнуті [4, с. 568]. Зрозуміло, що ні у кого не виникало сумніву про знаряддя поранення потерпілих, хоча традиційних відбитків ознак зовнішньої будови кримінальної механічної зброї у даному випадку не було.

Велике значення для встановлення кримінальної механічної зброї як знаряддя поранення чи вбивства людини мають сліди індивідуального запаху підозрюваного на рукоятці ножа чи іншої механічної зброї. Так, в одному з випадків підозрюваний казав, що потерпілий у його присутності наніс собі два смертельні ножових поранення. Сам він до ножа навіть не торкався. Але направлення ранового каналу і поранений орган – серце, посягли сумніви, у силу чого слідчий призначив одорологічну експертизу, яка і встановила наявність на рукоятці ножа сліди індивідуального запаху підозрюваного і відсутність таких слідів потерпілого.

У процесі позалабораторного збирання, особистого та експертного дослідження кримінальної ударно-роздріблюючої механічної зброї треба мати на увазі, що нерідко достатньо широкий спектр мікросубстанцій, що можуть походити від тіла та одягу потерпілого, у першу чергу, клітини шкіри, мікросубстанції крові, мікрочастки волосся з голови, мікросубстанції текстильних волокон та ін., можна знайти у піднігтьовому змісті. Тому у процесі освідування підозрюваного треба за допомогою судово-медичного експерта (юридмедика) вилучати із-під нігтів гострою дерев'яною паличкою все те, що там знаходиться, правильно упаковувати все це з кожної руки в окрему упаковку і призначати судово-медичну (цитологічну, біологічну, експертизу одягу) експертизу.

Зазвичай під нігтями знаходяться ультрамікросубстанції, а тому слідчому піддавати ці речові джерела особистому дослідженню немає потреби. Краще коли експерт у процесі експертного дослідження виявить усі наявні ультрамікросубстанції, зробить їх опис, по можливості сфотографує їх і відповість на всі ті питання, які будуть поставлені слідчим. Такого роду речові джерела мають бути залучені як додатки до експертизи, і через цей висновок вони мають реалізовувати своє доказове значення.

Треба пам'ятати, що на практиці трапляються випадки, коли достатньо широкий спектр мікросубстанцій текстильних волокон були виявлені й на гумових чоботях підозрюваного, який забив насмерть потерпілу ногами.

В іншому випадку, коли знаряддям вбивства був камінь, мікросубстанції клітин тіла і волосся з поранення голови потерпілого

були виявлені експертом під шаром сухої грязюки. Тому якщо у процесі особистого дослідження слідчий не зможе виявитися на речовому джерелі, що підозрюється як знаряддя злочину, ті чи інші антиделіктні сліди, це не може бути підставою для відмови для призначення експертизи із завданням пошуку, виявлення та іншого збирання й подальшого експертного дослідження такого роду слідів на рівні як мікросубстанцій, так й ультрамікросубстанцій.

Якщо була застосована кримінальна металева ударно-роздвіблююча механічна зброя, то на шкірі навколо поранення у процесі експертного дослідження можуть бути виявлені й речові джерела на рівні ультра-субстанцій, так звані «сліди металізації» тощо. Такі ж антиделіктні ультрасліди можуть бути виявлені і по ходу раневого каналу при застосуванні кримінальної клинкової механічної зброї.

У цьому відношенні у ряді підручників криміналістики пропонується так званий дифузно-копіювальний метод, який хоча і виглядає простим і доступним слідчому, судді або іншому співробітнику антиделіктного органу, розглядається як метод експертного, а не особистого дослідження.

Таким чином, при збиранні, особистому та експертному дослідженні кримінальної механічної зброї і слідів протиправного поведіння з нею треба мати на увазі можливість роботи з будь-якими різновидами речових джерел, мікроречовими джерелами, ультрамікроречовими джерелами, ультраречовими джерелами і латентноречовими джерелами.

Не є винятковою у даному випадку й робота з параречовими джерелами, особливо коли кримінальна механічна зброя для посилення вражаючої дії піддавалася обробці небезпечними для життя і здоров'я людини речовинами.

Не треба забувати й про *сутність, послідовність* та інші закономірності *роботи з особистісними і, перш за все, речовими джерелами антикримінальних відомостей* та її особливості при роботі з окремими видами речових джерел, наприклад, зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел. Помилки на кожному з етапів роботи з речовими джерелами, у першу чергу, при проведенні кожного з елементів їх збирання, приводять до того, що виникають проблеми чи й зовсім неусувні перепони для якісного, ефективного і раціонального проведення такої роботи, особливо кожного із наступних елементів збирання чи етапу роботи. Так, в одному з випадків кримінальна механічна зброя – ніж і одяг потерпілого були запаковані спочатку у різні пакунки, але потім разом в один пакунок. При транспортуванні даної упаковки до експертної установи ніж проникнув в упаковку з одягом, що стало відомо тоді, коли експерт

вже оглядав доставлені речові джерела. Зрозуміло, що експертне дослідження із завданням пошуку, виявлення і подальшого збирання з механічної зброї мікрочасток текстильних волокон, які можуть походити від одягу потерпілого, виявилось безрезультатним, а тому й не здійснювалося [4, с. 456].

В іншому випадку на мікробіологічну експертизу були направлені нунчаку, на яких екпертом були виявлені мікрособстанції ґрунту, і зразки ґрунту з місця діяння. Проте мікрособстанції ґрунту і зразки ґрунту були зібрані через великий проміжок часу – 42 доби, протягом яких нунчаку із мікрособстанціями ґрунту зберігалися у звичайних умовах у кабінеті слідчого, а зразки ще протягом двох тижнів – у холодильнику. Вказані обставини свідчили про те, що слідчий не знав про особливі вимоги збирання слідів і зразків ґрунту на мікробіологічну ґрунтознавчу експертизу, не звернув уваги на особливості зберігання вказаних речових джерел, а тому виникли неусувні перепони щодо такого роду дослідження цих речових джерел [4, с. 555].

Відомі особливості збирання, у тому числі й зберігання, речових джерел як імовірних носіїв індивідуального запаху людини та інших речових джерел (наркотиків, вибухових пристроїв та ін.).

ПИТАННЯ 6

Сутність і класифікація вибухової зброї та слідів протиправного поведження з нею

Відсутній єдиний підхід й до визначення поняття **кримінальної вибухової зброї** [2; 3; 5; 8-14; 194 20; 22; 24 та ін.], під якою доцільно розуміти такий пристрій, у якому керовано здійснюється вибух вибухової речовини, вибухова хвиля від якої діє у всі сторони і створює первинні фактори ураження (оболонка і цілеспрямована «начинка» пристрою, наприклад, металеві кульки, цвяхи тощо) і вторинні фактори ураження, тобто частини будь-яких перешкод (наприклад, частини тіла потерпілого, який знаходився поряд з вибуховим пристроєм, або частини інших об'єктів), які вже діють на інші перешкоди, що конструктивно придатне заподіяти людині смертельні тілесні пошкодження.

Якщо такого роду пристрій початково виготовляється, пристосовується і застосовується з метою подолати певну перешкоду без заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, то ми будемо мати вибухове знаряддя злочину, аналогічно до того, як і «фомка» може бути використана як для подолання перешкоди (і у такому разі це знаряддя злочину), так і для заподіяння людині смертельних тілесних пошкоджень, що вже перетворює даний предмет у кримінальну механічну зброю. Не варто забувати, що й окремі види легальної вогнестрільної зброї можуть знаряджатися бронебійними снарядами, але у разі протиправного їх застосування з метою пошкодження майна це також буде вогнестрільне знаряддя злочину, аналогічно до того, якби з цією метою використали будівельно-монтажний пістолет тощо.

На відміну від кримінальної вогнепальної зброї, у кримінальної вибухової зброї не відбувається чіткого керування напрямку руху первинних і вторинних факторів, які конструктивно можуть одноразово заподіяти людині смертельних тілесних пошкоджень. Ці фактори діють випадково і, як правило, з однаковою силою у всі сторони. Неоднаковість дії факторів вибуху у всіх напрямках може бути відносно скорегована лише певною конструкцією оболонки і наявністю поряд чи у напрямку дії вибухової хвилі тих чи інших перешкод.

На підставі узагальнення існуючих законодавчих і літературних джерел [2; 3; 5; 8-14; 194 20; 22; 24 та ін.] може бути запропонована наступна класифікація **кримінальної вибухової зброї**:

1. Вибухів за природою (причиною виникнення):

1.1. Фізичні вибухи.

1.2. Хімічні вибухи.

1.3. Конденсовані вибухи:

1.3.1. Ініціюючої дії.

1.3.2. Бризантної дії.

1.3.3. Метальної дії.

1.3.4. Дії механічної суміші речовин, що окремо не є вибуховими речовинами.

1.4. Ядерні вибухи.

1.5. Ядерно-водневі вибухи.

1.6. Електромагнітні вибухи.

1.7. Природні вибухи.

2. Вибухових пристроїв за:

2.1. Способом пересування:

2.1.1. Ручні вибухові пристрої.

2.1.2. Транспортні вибухові пристрої:

2.1.2.1. Вибухові пристрої, що доставляють до цілі за допомогою вогнепальної зброї.

2.1.2.2. Вибухові пристрої, що доставляють до цілі за допомогою певних видів транспорту.

2.1.2.3. Вибухові пристрої, що доставляють до цілі ракетами.

2.1.2.4. Вибухові пристрої, що доставляють до цілі комбінованим способом.

2.2. Зовнішнім виглядом:

2.2.1. Звичайні.

2.2.2. Переробні.

2.2.3. Саморобні.

2.2.4. Атипічні.

2.2.5. Антикварні.

2.2.6. Сувенірні.

2.3. Принципом управління:

2.3.1. Вибухові пристрої контактного управління.

2.3.2. Вибухові пристрої дистанційного управління.

2.3.3. Вибухові пристрої із годинниковим механізмом.

3. Вибухових пристроїв і вибухових речовин за:

3.1. Способом і місцем виготовлення:

3.1.1. Заводські.

- 3.1.2. Кустарні.
- 3.1.3. Переробні.
- 3.1.4. Саморобні.
- 3.1.5. Антикварні.
- 3.1.6. Експлуатаційні.
- 3.1.7. Природні.
- 3.2. **Призначенням (сферою застосування):**
 - 3.2.1. Військові.
 - 3.2.2. Промислові.
 - 3.2.3. Геолого-добувні.
 - 3.2.4. Будівничі.
 - 3.2.5. Метеорологічні.
 - 3.2.6. Спортивні.
 - 3.2.7. Видовищні (піротехнічні).
 - 3.2.8. Каскадерські.
 - 3.2.9. Переробні.
 - 3.2.10. Саморобні.
 - 3.2.11. Сувенірні.
 - 3.2.12. Антикварні.

Сутність і практичне значення класифікації вибухів за природою полягає у наступному. **Вибухи фізичної природи** настають тоді, коли потенціальна енергія зжатого газу переходить у кінетичну, коли міцність стінок оболонки стає недостатньою унаслідок підвищення тиску газу або при хімічному (корозійному тощо) чи фізичному (знос, стискування та ін.) зменшенні міцності цих стінок.

Характерні ознаки такого вибуху – наявність великих фрагментів оболонки і практичною відсутністю у повітрі ультрасубстанцій газу (оскільки він дуже швидко розсіюється). Такі ультрасубстанції можна знайти лише тоді, коли повітря на місці діяння було законсервовано дуже швидко після вибуху, але коли були також швидко зібрані природні адсорбенти газу.

Прикладом вибуху фізичної природи може бути вибух газового балону від експлуатаційного чи механічного зменшення товщини стінок оболонки чи від перегрівання балону, у силу чого тиск у балоні значно підвищився.

Вибухи хімічної природи стають в наслідок хімічної реакції певних речовин, які здатні до надто швидкої реакції із виділенням великої кількості газів. Прикладом такого вибуху може бути вибух природного газу, концентрація якого у приміщенні підвищилася до критичної межі і виникло будь-яке джерело полум'я, навіть іскри побутової лампочки

чи електропроводки, запалений сірничок чи цигарка тощо. У даному випадку немає локальних руйнувань, останні масштабні і, як правило, супроводжуються пожежами (ефект догорання).

Конденсовані вибухи також мають хімічну природу, проте здійснюються, як правило, за допомогою вибухових пристроїв:

1. **Ініціюючих вибухових речовин**, які дуже чутливі до нагрівання, удару, трясіння та інших подібних дій і застосовуються для підризу інших вибухових речовин (гримуча ртуть, азид свинцю, тетразен, тринітрорезорцинат свинцю та ін.).

2. **Вибухових речовин бризантної дії**, тобто такі, для підризу яких треба застосувати ініціюючі ВР (тротил, тетрил, гексоген, нітрогліцерин, пікринову кислоту та ін.).

3. **Вибухові речовини метаючої дії** (димний чи бездимний порох).

4. **Механічні суміші речовин**, які окремо не є вибуховими, наприклад, аміачно-селітрена суміш нітроефіромістивних ВР, нітросполучень і речовин та ін. Для їх підризу необхідні ініціюючі ВР або джерело спалаху.

Конденсовані ВР і механічні суміші мають заглиблення (вирву) в епіцентрі вибуху, де найбільша ймовірність знайти продукти вибуху і непродетоновані ВР. Із середини заглиблення та з гребенів треба вилучати ґрунт у кількості 1 кг.

Мікросубстанції бездимного пороху краще за все екстрагувати за допомогою ватного тампону, змоченого у дистильованій воді, а кіптяви – у бензолі.

Якщо природа ВР невідома, то краще за все використати два тампони, спочатку змочений в ацетоні, а потім – у дистильованій воді.

Якщо ймовірним носієм виступає асфальтове покриття, то воно береться у кількості 1 кг і заливається у скляній ємкості гексаном.

Особливість огляду місця діяння, збирання та особистого дослідження вибухових пристроїв полягає у:

1. Невідкладності цих дій.

2. Обов'язковості участі спеціаліста – вибухо-техніка, який має забезпечити безпеку, ефективність і раціональність роботи з вибуховими пристроями.

3. Необхідності встановлення епіцентру вибуху (для конденсованих вибухів).

Останнє завдання можна виконати шляхом експертного дослідження тих металевих речових джерел, які підозрюються як частини вибухового пристрою, або які знаходилися у безпосередньому контакті з ВР у момент вибуху.

Основи зброєделіктики

У структурі цих речових джерел у наслідок надто високої температури і тиску змінюється зернистість металу, яка у даному випадку буде специфічною. Додатковими факторами може бути наявність ультра-субстанції ВР (згорівши і непродетонованих), хоча такі речовини можуть знаходитися і на надто великій відстані від епіцентру.

СПИСОК

використаної літератури

1. Біленчук П. Д. Балістика: Криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство : підручник / Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Сулява О. Ф. ; [за ред. П. Д. Біленчука]. – К. : Міжнародна агенція «Вее Zone», 2003. – 384 с.

2. Беляков А. А. Криминалистическая теория и методика выявления и расследования преступлений, связанных со взрывами : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Беляков Александр Алексеевич. – Екатеринбург, 2003. – 25 с.

3. Владимиров В. Ю. Теория и практика криминалистического оружиеведения : дис. ... д-ра юрид. наук / В. Ю. Владимиров. – СПб., 2002. – 475 с.

4. Кириченко А. А. Основы судебной микрообъектологии : монографія / А. А. Кириченко. – Харьков : Изд-во Основа, 1998. – 1220 с.

5. Колотушкин С. М. Криминалистическая взрывотехника как частная криминалистическая теория : дис. ... д-ра юрид. наук / С. М. Колотушкин. – Волгоград, 2003.

6. Корецкий Д. А. Основы теории и методологии криминалистического исследования тяжких преступлений, совершаемых с применением оружия : дис. ... д-ра юрид. наук / Д. А. Корецкий. – М., 1997. – 256 с.

7. Ланцедова Ю. О. Сутність і послідовність роботи з особистісними і речовими джерелами доказів у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Ланцедова Юлія Олександрівна ; Харк. нац. ун-т вн. справ. – Харків, 2009. – 229 с.

8. Моторный И. Д. Криминалистическая взрывотехника: новое учение в криминалистике: Учеб-метод. и справ. пособие / И. Д. Моторный. – М. : Издатель, 2001. – 140 с.

9. Об оружии. Закон Республики Беларусь: от 13.11.2001 г., № 61-3 (ст. 1-15). Принят Палатой представителей 17.10.2001 г. Одобрен Советом Республики 25.10.2001 г. / doc_137131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=h10100061>.

10. Об оружии. Федеральный закон: от 20.05.1993 г., № 4992-1 // Ведомости Верховного Совета Российской Федерации. – 1993. – № 24. – Ст. 860.

11. Об оружии. Федеральный закон: от 13.11.1996 г., № 150-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1996. – № 51. – Ст. 5681 / doc_137131 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.self-defender.net/russian/law2-2.htm>.

12. Особенности осмотра места взрыва. Взрыво-техническая экспертиза, ее задачи и возможности (по материалам НИЛ-6 ВНИИ МВД СССР) // Бюл. ГСУ МВД СССР. – М. : ГСУ МВД СССР, 1987. – № 1(50). – С. 93–103.

13. Плескачевский В. М. Оружие в криминалистике: понятие и классификация : дисс. ... д-ра юрид. наук в виде научного доклада / В. М. Плескачевский. – М., 1999. – 417 с.

14. Плескачевский В. М. Оружие в криминалистике: понятие и классификация : [монография] / В. М. Плескачевский. – М. : Спарк, 2001. – 343 с.

15. Подшибякин А. С. Теория и практика криминалистического исследования холодного оружия (уголовно-правовой и криминалистический аспекты) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А. С. Подшибякин ; Саратов. ун-т. – Саратов, 1975. – 21 с.

16. Подшибякин А. С. Холодное оружие : [монография] / А. С. Подшибякин. – 3-е изд. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2003. – 256 с.

17. Поліщук С. М. Можливості удосконалення поняття і класифікації кримінальної зброї / С. М. Поліщук // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 50. – К. : Ін-т держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 567–573.

18. Поліщук С. М. Базисні ознаки вогнепальної і механічної зброї: сутність і можливості удосконалення / С. М. Поліщук // Наукові праці : [наук.-метод. журнал]. – Вип. 149. Т. 161. Економіка. Правознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – С. 146–148.

19. Про зброю. Проект Закону України за № 1171-2 / doc_137131 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.legality.kiev.ua/pls/ilp/law_comp.docinf_frame_new1.show?p_arg_names=docnum&p_arg_values=1171-2.

20. Про зброю. Проект Закону України за № 1171-D / doc_137131 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.legality.kiev.ua/pls/ilp/law_comp.docinf_frame_new1.show?p_arg_names=docnum&p_arg_values=1171-D.

21. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами. Постанова

Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. // Вісник Верховного Суду України. – № 4 (32). – К., 2002.

22. Ручкин В. А. Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение : [монография] / В. А. Ручкин. – М. : Изд-во Юрлитинформ, 2003. – 352 с.

23. Специализированный курс криминалистики для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального образования / [под ред. М. В. Салтевского]. – К. : КВШ МВД СССР, 1987. – 384 с.

24. Тихонов Е. Н. Проблемы теории и практика установления групповой принадлежности в криминалистической экспертизе оружия и боеприпасов : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / Е. Н. Тихонов. – М., 1982. – 32 с.

25. Тунтула О. С. Сутність і класифікація де-факто процесуальних дій та форми представлення, оцінки і використання доказів в антикримінальному судочинстві : [навч. посібник] : в 2 т. / [Тунтула О. С., Кириленко Є. В., Коросташова Т. О. ; за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 1 : Основна частина. – 2011. – 124 с.

26. Тунтула О. С. Сутність і класифікація де-факто процесуальних дій та форми представлення, оцінки і використання доказів в антикримінальному судочинстві : [навч. посібник] : в 2 т. / [Тунтула О. С., Кириленко Є. В., Коросташова Т. О. ; за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 2 : Додатки. – 448 с.

ЗМІСТ

<i>План проведення 4-годинної лекції</i>	3
<i>Питання 1. Поняття і системно-структурний статус зброєделіктики та її підрозділів</i>	4
<i>Питання 2. Сутність, ознаки і класифікація кримінальної вогнепальної зброї та слідів протиправного поводження з нею</i>	10
<i>Питання 3. Механізм утворення слідів пострілу, їх збирання та особисте дослідження</i>	16
<i>Питання 4. Поняття, ознаки і класифікація кримінальної механічної зброї та слідів протиправного поводження з нею</i>	21
<i>Питання 5. Характеристика слідів протиправного поводження із кримінальною механічною зброєю, їх збирання та особисте дослідження</i>	25
<i>Питання 6. Сутність і класифікація вибухової зброї та слідів протиправного поводження з нею</i>	29
<i>Список використаної літератури</i>	34

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КИРИЛЕНКО Євген Володимирович
КОРОСТАШОВА Тетяна Олександрівна
ЛАНЦЕДОВА Юлія Олександрівна, канд. юрид. наук
ТУНТУЛА Олександра Сергіївна

КУРС ЛЕКЦІЙ

З КРИМІНАЛІСТИКИ

ОСНОВИ ЗБРОЄДЕЛІКТИКИ

За наук. ред. проф. О. А. Кириченка

Випуск 182

Редактор *Н. Засядько*.

Комп'ютерна верстка *К. Дорофєєва*. Технічний редактор *О. Новосадовська*.
Друк *О. Полівцова*. Фальцювально-палітурні роботи *Ю. Шаповалова*.

Підп. до друку 03.04.2012 р.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Умовн. друк. арк. 2,33. Обл.-вид. арк. 1,60.

Тираж 100 пр. Зам. № 3819.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десанників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@chdu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.